

Naturkulturguiden

Inlandsrutten

Landskapet runt Burträsket och de stora sjöarna i omgivningen präglas ännu av öppen odlingsmark. Så har det varit sedan de första brukarna slog sig ner här någon gång på medeltiden. Innan dess var det samer och jägare som nyttjade naturens rikedomar. Svänger man av från centralbygden så tar strax storskogen vid. Inlandsturen tar oss från öppna odlingslandskap till tidlösa naturskogar och sevärdheter som vittnar om svunna tiders försörjning.

Vi träffas i Burträsk!

Vår resa börjar och slutar i Burträsk. Med matsäcken packad väljer vi att åka söderut på en gång för att sedan uppleva Burträsk som final på vår rundtur.

Fäbodskogens naturreservat

I korsningen vid södra infarten till Burträsk svänger vi västerut mot Kalvträsk och efter ytterligare ca 500 m svänger vi vänster mot Bygdsiljum. Efter knappt 3 km kommer vi till Stormyrbacken. Här tar

Den jättelika torrfuran i Fäbodskogen. Foto Patrik Nygren.

vi höger och ser efter en knapp kilometer Fäbodskogens naturreservat på höger sida. Reservatet består av en liten trevlig naturskog där ett träd står ut från mängden. Här finns "Jättetorrakan" – en jättelik, urgammal och död tall som tornar upp sig över de resliga men jämförelsevis små träden runtomkring.

Europas längsta björkallé

Vi fortsätter vidare och ser snart Göksjöns stora vattenyta avgränsa byn Innansjöns åkermarker i söder. I slutet av byn tar vi vänster och fortsätter söderut längs sjöns västra strand. Vi svänger vänster i nästa korsning och nu kör vi längs Europas längsta björkallé som är nära 1 mil lång med över 1000 björkar på rad. Allén som en gång planterades

Björkallén vid Kvarnbyn. Foto Anna Lindfors.

av ungdomar i de byar som vi passerar leder oss till Kvarnbyn. Här, intill vattnet mellan Göksjön och Stora Bygdeträsket, ligger en gammal kvarn där det sommartid ofta visas konst och konsthantverk. Är det öppet är det väl värt ett besök och en promenad längs vattnet.

Vi fortsätter längs allén och kommer efter drygt 4 km fram till Bygdeträsk där vi tar höger ned mot Bygdsiljum. Efter några kilometer öppnar byns gröna kuperade landskap upp sig framför oss. På vänster sida ser vi skidbackarna som vintertid gör byn till kustlandets självklara alpina centrum. Nere i själva samhället tar vi höger i korsningen innan bron och svänger upp på Gruvvägen. Den följer vi till dess slut och parkerar vid bygdegården. Härifrån leder en liten snitslad stig de sista 300 metrar-na upp till Gruvberget.

Gruvberget – länets första järnmalmgruva

Här började man bryta järnmalm redan på 1630-talet. Flera försök har gjorts men malmen har tyvärr visat sig vara för oren för att det skall vara lönsamt med brytning. På berget finns flera vattenfyllda gruvhål, så kallade skärpningar samt en vinkelrät gång som löper ett 20-tal meter in i berget. Gången är lämningar från den första brytningen. Lägga märke till de släta ytorna i gången. Dessa uppkom då man hettade upp berget med eldar och sedan snabbt kylde av det med kallt vatten – den metod som användes innan man hade sprängmedel

Geologiska sevärdheter kring Bygdsiljum

Via en liten sidoavstickare kan man se två andra geologiska sevärdheter i Bygdsiljum. Lappstenen, ett

av Västerbottens största flyttblock, ligger efter vägen upp mot skidbacken. För att hitta dit svänger man halvvägs upp i backen höger mot byn Nyliden. Snart ser man på vänster sida en pil som pekar mot "Lappstenen". Efter en kort promenad är man framme vid det jättelika flyttblocket. Fortsätter man efter samma väg fram till byn Nyliden kan man från den överst belägna gården på höger sida ta en promenad upp på berget Storkorpen till kommunens hittills längsta och största grotta – Loberggrottan. Dess huvudgång är i huvudsak 2- 5 meter hög, 1 – 5 meter bred och ca 70 meter av grottans totala 100 meters längd är tillgänglig.

Åter i Bygdsiljum kan det vara läge för en fika på klassiska Westmans café där sommartid påfåglar och pärlhöns spatserar mellan borden. Enbart den hemgjorda gräddglassen gör mödan värd. Efter ett gott fika åker vi vidare söderut. Uppe i backen efter ICA-butiken svänger vi höger vid pilen som pekar mot Vålvsjöleden. Väl där ser vi på vänster sida ut över den vackra Vålvsjön och Rönnliden.

Bjursjöaltarets naturreservat

Uppe i Rönnliden kan man göra en avstickare till den bananformade Bjursjön, som ligger söder om byn. Där finns en liten fin badplats där man funnit flera vackra verktyg från stenåldern. På motsatta stranden, tvärs över sjön, reser sig det mäktiga berget Bjursjöaltaret. Utsikten från toppen är häpnadsväckande! Sedan 2006 är ett område i sluttningen avsatt som naturreservat, med 200-årig naturskog. Uppe i sydsluttningen under gransko-gen låg en gång i tiden nybygget Altarliden. Där bodde en gång i tiden ett matematiskt geni. Det sägs att han kunde räkna ut vilka tal som helst i huvudet.

Åter i Vålvsjöleden svänger vi vänster, passerar över

Från Gruvberget har man en vacker utsikt mot Siljesundet.

Korvbäcken och tar sedan höger uppe i backen. Korvbäcken räknas för övrigt som en av kommunens öringsrikaste småbäckar och för den som stannar till en försommarkväll kan turen ge en skymt av någon av de bävvar som har sina hyddor längs bäcken.

Stora Bygdeträsket

Vägen löper nu på västra sidan av Stora Bygdeträsket, som från höjderna känns gigantiskt – *”Dem säg att havet jer stort, men då hava dem inte seit Bygdträske, sa kärringen i Backviken”* är ett talesätt i trakten. Stora Bygdeträsket är också kommunens och landskapet Västerbottens största sjö. Byarna ligger som på ett pärlband längs vägen. På vägen passerar vi också Tallån, med sitt fina öringsbestånd och Sikån med sitt likaledes fina harrbestånd. Gör gärna en sväng kring Västanträsk som är en av de mest vackert belägna byarna i kommunen.

Knappt 8 km efter att ha passerat Västanträsk kommer vi fram till Andersfors, där tar vi vänster mot Kalvträsk. Vi passerar Storbrännan och efter ett längre skogsparti där vi på vänster sida skymtar Sikån kommer vi in i natursköna Villvattnet. Tvärs över sjön slingrar sig vägen fram på en smal grusås omgiven av vattenspeglar på båda sidor.

Antalet sommarstugor kring de sandiga stränderna visar att sjön för många är ett populärt sommarnöje. År 1539 fanns endast en åbo i Villvattnet, därefter tog den stora ödemarken vid. Efter en tid av nedgång är det i dag åter liv och rörelse i byn. Bli inte förvånad om du får möte av ett vackert hästekipage. Sedan något år finns här nämligen länets centrum för hästkörning.

Jättungsmyrans naturreservat

Efter Villvattnet kommer vi till Åsträsk. Mitt mellan byarna, norr om vägen, ligger Jättungsmyran som är ett av de finaste våtmarksområdena i kommunen. Området är en fantastiskt fin lokal för främst andfåglar och vadare. Våtmarken och dess omgivning har också sedan 1000-tals år tillbaks nyttjats av människor som boplats och vinterväg, för myrslätter samt jakt och fiske. I trakten finns ett av länets största fångstgropssystem och vid sjön Åsträskets stränder har stenyxor och bosättningar från stenåldern hittats.

Åsträsk är en by som idag känns avfolkad men så har det inte alltid varit. Bebyggelsen i stationsområdet Åsträsk minner om fornstora dagar då byn var Burträskbygdens ”centralstation” mot omvärlden. Hit till stationen anlände både fjärran gods och människor. Från Åsträsk reste man ut i

stora världen. I Åsträsk fanns flera affärer, caféer, matservering och t.o.m. en idrottsförening. Idag är det mesta försvunnet och de återstående minnena håller sakta men säkert på att försvinna i sly och glömska. Järnvägstationen finns dock kvar om än något förbuskad. Ta gärna stickvägen in till höger innan järnvägsspåret. Stanna till och försök föreställa dig hur en dag kunde te sig här för 70 år sedan: Lastbilar som lastar gods, väntande bussar på tomgång och uppladda resenärer på perrongen.

Kalvträskskidan, världens äldsta

Vägen fortsätter åter genom storskogen västerut till Kalvträsk. Byn är kanske mest känd för den 5000-åriga skida som 1924 hittades i samband med myrdikning en bit utanför byn. Kalvträskskidan är världens äldsta kända skida. Fyndplatsen, belägen några kilometer söder om byn, är snitslad och utmärkt.

Utmärkt är också det lilla byamuseet. Vi parkerar bilen, går in och tar en titt på hur livet kunde te sig i skogsbygden under självhushållets dagar. Vi promenerar sedan vidare till den vackra tolvkantiga kyrkan längst upp i byn.

Vitbergens naturreservat

Tillbaka i bilen fortsätter vi västerut från kyrkan och passerar återigen Sikån. Efter ca 3 km svänger vi vänster och efter ytterligare 2 km vänster igen. Vi åker nu upp mot Vitbergens naturreservat – kommunens största vildmarksområde! Vi parkerar vid informationstavlan och tar en promenad längs stigen uppefter berget. Efter en kilometers stärkande vandring når vi toppen på 488 m.ö.h. Vi klättrar upp i det gamla brandtornet som numera erbjuder den mest fantastiska utsikten i kommunen. Vid klart väder kan man se flera mil av land och t.o.m. se ända till tv-masten i Skellefteå eller se flygplan gå ner för landning på Falmarks flygplats.

Vitbergen är ett fantastiskt område som förutom

Kungsörnen tillhör de rovfåglar som man kan få se i Vitbergens naturreservat. Foto Peter Lilja.

vackra vyer också erbjuder spännande skogsmiljöer, djur i sin rätta natur, bär och svamp... Ja, listan kan göras lång och området är väl värt ett längre besök. Flera stigar och leder gör det enkelt att ta sig fram och hitta rätt. Vill man övernatta kan man göra det på Kalvträsk Camping eller varför inte i tält på plats i vildmarken.

Vi åker tillbaks mot Kalvträsk. Svänger man vänster mot Avaberg kan man komma till sjön Vitträsket med sitt ovanligt klara vatten. Siktdjupet som är uppmätt till hela 11 meter är faktiskt större än många fjällsjöars. Unerfär en mil längre västerut, strax norr om Lossmenbrännan, finns också Björnbergets- och Granlidtjärnens naturreservat, två skogsområden värda att besöka.

Vi ställer nu kosan mot nybygget Rismyrliden genom att till en början åka tillbaks samma väg som vi kom. Åter nere i Åsträsk svänger vi vänster mot Bastuträsk. Efter ca 8 km, vid byn Hemliden, tar vi höger. Ett par kilometer efter gårdarna i Janstorp passerar vi över Bureälven som här inte är större än en bäck. Framme i Grönliden tar vi åter höger och efter ytterligare knappt 6 km visar en pil med ett S:t Hans-kors vägen till höger mot Rismyrliden.

Rismyrliden – en resa i tiden

Nybygget Rismyrliden utsynades år 1825 och var i bruk fram till 1960-talet då de sista brukarna flyttade härifrån. På 1840-talet bodde här tre familjer med sammanlagt 16 personer. Självhushållningen var viktig och allt för livets nödtröft tillverkades på gården. Därför uppfördes också en mängd byggnader för allehanda sysslor och ändamål. Kontanter fick man genom att arbeta i skogen eller sälja det lilla överskott som jordbruket och jakten kunde ge. På 1870-talet såg Rismyrliden ut ungefär som det gör idag. Inte mycket har förändrats. Något hus har

Sommar i Rismyrliden. Foto Lennart Jonasson.

brunnit och då ersatts med ett nytt, men annars är det sig likt. Sommartid utgör Rismyrliden ett levande museum, befolkat med både djur och människor. Här brukas slätterängarna med de gamla metoder som gav den flora och fauna som med det moderna jordbruket nu blivit mer sällsynt. Här kan vi också för en dag få prova på hur livet på landet var förr. Har vi tur kan vi t.o.m. få smaka nygjord tättmjölk och en bit rökt fläsk.

Finnfors kraftverksmuseum

Från Rismyrliden fortsätter vi norrut och kommer strax till "Femvägaskälet". En gång möttes här fem vägar – därav namnet. En kortare avstickare kan göras norrut till Finnforsfallet och det första kraftverket som byggdes i Skellefteälven 1908. Den gamla kraftstationen är idag ett spännande museum och vill du se hur driftpersonalen levde i början av förra seklet, finns även en maskinistbostad möblerad med tidstypiska möbler.

Fortsätter man norrut från Finnforsfallet kan man också ta en tur till Rövargrottan. Den hittar man om man svänger höger i Brutorp och kör ett par kilometer. Efter en kort promenad från vägen kommer man till den plats där ett gäng rövare från Norge ska ha haft sin kula under några år på 1500-talet. I gamla domprotokoll står bl.a. att "Dessa dråpare eller rövare gjorde allmogen mycket stor skada med stöld, röveri och mord..."

Vattenkraft och vattenkraftverk i Krångfors

Ett annat tips på en sevärd avstickare är Krångfors vattensåg. För att komma dit väljer man vägen mot Krångfors i "Femvägaskälet". Efter ca en halvmil är man framme och sägen ligger på höger sida i borte änden av byn. Den vattendrivna ramsågen byggdes av byamännen 1867-68. Motordrivna sågar ersatte

Marmor och mässing är slående inslag på manöverpanelen i Finnforsens gamla kraftstation. Foto Curt Dahlgren

med tiden de vattendrivna vilket också blev fallet i Krångfors. Sågen lämnades till sitt eget öde men renoverades och återinvigdes 1956 av prinsessan Sibylla.

Jätteasparnas skog

Vi tar vägen söderut mot Skellefteå i "Femvägaskälet" och når efter ca 1,5 mil byn Skråmträsk. Vi svänger höger, åker genom byn på Skråmträskets östra sida och tar vänster mot Brännvattnet för ett besök i Tjärnbergshedens naturreservat. Fortsätter man söderut genom Skråmträsk kan man ett par kilometer söder om byn besöka "Jätteasparnas skog". Genom åldersdateringar har man konstaterat att vissa aspar där är ca 260 år gamla vilket sannolikt är den högsta ålder som uppmätts på asp i Sverige.

Vi kör dock mot Tjärnbergshedens naturreservat och märker snart hur Skråmträskbygdens bördiga odlingslandskap växlar om till skogs- och myrlandskap. Efter knappt 8 km längs den smala grusvägen parkerar vi bilen där det är skyltat "Kyrkstigen" och följer stigen söderut i ca 600 m.

Tjärnbergshedens naturreservat

Resligare än sin omgivning och med knotiga grova lavbeklädda grenar möter den gamla tallskogen oss. Vi följer stigen vidare längre in i reservatet. Efterhand övergår tallskogen i en mäktig granurskog på fuktig mark med frodigt blåbärsris. Här finner vi den miljö som gör Tjärnbergsheden unikt. Döda granar ligger huller om buller på ett sätt man aldrig ser i brukad skog. Olika vedsvampar som rosenticka, ullticka och rynkskinn finns alla i rikliga bestånd och området anses faktiskt vara en av de artrikaste vedsvamplokalerna i hela Västerbottens län.

Vi promenerar tillbaks längs Kyrkstigen som fanns inritad på kartor redan på 1600-talet. Stigen brukades när man skulle besöka kyrkan i Skellefteå och är idag en del av den vandringsled som går mellan Landskyrkan i Skellefteå och kyrkan i Burträsk.

Katade tallar

Vi tar bilen vidare österut och svänger höger i Torskningsen efter ca 2 km. Efter ca 4 km kommer vi till korsningen i Nyåker där vi tar vänster. Snart ser vi sjön Renbergsvattnet längs vägens högra sida. Här mitt i byn Norra Renbergsvattnet finns på vägens vänstra sida ett område med "katade" tallar. Träden barkades (katades) till en del för att få träet mer rikt på tjära. Ett arbete som vittnar om tjärbränningens dåtida betydelse. Av någon anledning

Katad tall i Renbergsvattnet.

blev dessa träd aldrig fällda och troligen är de i dag landets enda bestånd av katade tallar.

Renbergsvattnets hembygdsområde

Vi fortsätter rakt fram och kommer i slutet av byn fram till Kvarnron och Renbergsvattnets hembygdsområde. Vi parkerar vid Kvarnbäcken och tar en promenad bland det tiotal byggnader som visar hur människorna i bygden levde förr i tiden. De flesta husen är hitflyttade men på platsen fanns alltsedan 1600-talet både kvarnar och vattendrivna sågar. Här låg också byns första kraftverk. Rökbastun från 1820 används fortfarande och har blivit vida känd. Några gånger per år sprider sig den angenäma doften av rökt fläsk över bygden.

En rundvandring i Burträsk

Efter besöket på Renbergsvattnets hembygdsområde fortsätter vi vägen rakt fram tills vi kommer till fyrvägs korsningen i Renfors där vi tar höger mot Burträsk. Vi kör ända fram till kyrkan där vi parkerar. På andra sidan parkeringen finns en liten damm där andfågla ivrigt snappar efter en brödbit. Efter en titt på kyrkan, återuppförd efter en brand på 40-talet så tar vi en kort promenad ner mot sjön och hembygdsområdet. Här finns två hitflyttade västerbottensgårdar att beskåda, båda ursprungligen uppförda i slutet av 1700-talet. Vi ser också den

enda kyrkstuga som finns kvar efter att den gamla kyrkstaden blev offer för lågornas rov.

Burträsket vi blickar ut över är för övrigt kommunens näst största sjö. Jämfört med andra sjöar i kommunen är de stora sjöarna som avvattnas av Bureälvens nedre del speciella. Näringsrikedomerna har bl.a. givit upphov till stora livskraftiga bestånd av gös och flodkräfta. För att finna ett lika bra sportfiske efter gös måste man åka långt söderut.

Vi tar en promenad upp till centrum av samhället. Burträsk by var en gång handelscentrum för en mycket stor socken. När det på 1860-talet blev fritt fram att bedriva näringsverksamhet på landet, sökte sig hantverkare och köpmän till kyrkbyarna som

därmed blev kommersiella nav för omgivningen. Köpmännen uppförde gärna pampiga hus. Många stora handelsgårdar finns ännu kvar i Burträsk kring de gator som omger "grogen", den gröna och djupa bäckravin som delar samhället i två delar.

Mitt i byn ligger mejeriet som är världens enda tillverkare av Västerbottenost. Väg i vägg med mejeriet finns Ostens Hus, ett modernt besökscentrum som i en utställning visar Västerbottenostens historia. Här finns också butik och café och möjlighet att köpa en femstjärnig WB-ost. Är vi hungriga avslutar vi kanske kvällen i Burträsk med en trevlig middag på Burträsk Vårdshus.

Hantverkarskurs på Renbergsvattnets hembygdssområde.

Tjärnberghedens naturreservat.

1. **Burträsk** är start och slutpunkt för rundturen. Ett landmärke är den vackra kyrkan intill sjön, med hembygdsområdet strax intill. Burträsk är ursprunget för Västerbottensosten, och på Ostens Hus får du veta mer om denna norrländska exportvara. Där finns också butik och kafé.
2. **Fäbodskogens naturreservat** är främst känt för sin jättelika torrflura, "Jätte-torrakan". Torrfluran reser sig majestätiskt över sina yngre kamrater i skogen.
3. **"Världens längsta björkallé"**. Förbi Kvarnbyn, mellan Göksjön och Stora Bygdeträsket, går vägen genom en björkallé som är nästan en mil lång, med över 1 000 träd. Allén anlades på 1930-talet. Vägen korsar en riksintressant kulturmiljö med många äldre byggnader i ett ålderdomligt odlingslandskap.
4. **Gruvberget i Bygdsiljum**. Här började den västerbottniska gruvnäringen redan på 1630-talet. Man hittade järnmalm i Gruvberget och spår av brytningen finns kvar i form av en stollgång in i berget och flera gruvhål, numera vattenfyllda. Vid Rickleån, inne i Bygdsiljum, anlades en masugn, men av den finns inga spår.
5. **Lobergsgrottan**. Grottor har alltid lockat människors fantasi. Lobergsgrottan på berget Storkorpen, sydöst om Bygdsiljum, är kommunens längsta.
6. **Bjursjöaltaret**. Berget Bjursjöaltaret erbjuder en storslagen utsikt och trolsk naturskog, som finns bevarad i naturreservatet. Den 50 m djupa Bjursjön nedanför berget har rykte om sig att hysa ett sjöodjur!
7. **Jättungsmyran**. Den gigantiska myren har varit en resurs för många generationers småbrukare. Här slogs myrhö som gav ovärderligt vinterfoder till kreaturen. Arkeologiska fynd visar att området nyttjades redan under förhistorien. Myren är också häckningsplats för många vadare och andfåglar.
8. **Kalvträsk – Kalvträskskidans hem**. Vid ett vägbygge på 1920-talet hittades rester av skidor som visade sig vara 5 000 år gamla. Skidan kan nu ses på Skidmuseet på Gammlia i Umeå. Här i Kalvträsk finns ett fint byamuseum som berättar om den lokala historien. Byns vackra tolvkantiga kyrka har en berömd orgel som byggdes av Pehr Zacharias Strand 1839. Orgeln stod tidigare i Burträsk kyrka.

9. **Vitbergens naturreservat**. Detta är Skellefteå kommuns största naturreservat, nästan 1000 hektar, och besökaren ges en genuin vildmarks känsla. Området är bergigt och erbjuder utmärkta möjligheter till vandring och fågel-skådning. Granskogen dominerar men mycket gamla aspar finns också här.
10. **Rismyrliden** upptogs som nybygge 1825 och var bebott till mitten av 1960-talet. Här finns hela det traditionella byggnadsbeståndet på en norrländsk gård – loge, rökbastu, smedja, bagarstuga etc. På sommaren finns här kreatur och man håller välbesökta hantverksdagar.
11. **Finnforsens kraftverksmuseum**. Den första kraftstationen i Skellefteälven stod klar 1908, ritad av Axel R. Bergman i raffinerad jugendstil. Idag är stationen ersatt av en ny på andra sidan älvsbron, men den gamla stationen är museum och byggnadsminne – ett unikt industriminne.
12. **Krångfors vattensåg**. Vattensågen i Krångfors byggdes av bönderna i byn på 1860-talet och kördes fram till 1905. Den är fortfarande körbar och unik i sitt slag. Vid Skellefteälven kan man se en modern vattenkraftanläggning – kraftstationen från 1928, ritad i funkisstil av arkitekten Oswald Almqvist.
13. **ätteasparnas skog**. Detta säregna område har aspar som åldersbestämts till ca 260 år! Troligen är detta de äldsta aspar som konstaterats i Sverige. Granar och tallar i området håller samma höga ålder.
14. **Tjärnbergshedens naturreservat**. Detta kustnära naturskogsområde har 200-årig granskog och en mängd sällsynta vedsvampar som trivs på de kullfallna träden. Genom reservatet går Kyrkstigen, en vandringsled som följer den gamla vägen mellan Burträsk och Skellefteå kyrka.
15. **Katade tallar**. Intill byavägen ligger ett område med tallar som delvis barkats (katats) för att skapa mer kådrik ved. Den skulle sen användas vid tjärframställning, men träden kom här att stå kvar. Området är skyddat som naturminne.
16. **Renbergsvattnets hembygdsområde**. "Kvarnron" kallas byns hembygdsområde. Här finns ett antal äldre byggnader samlade. Rökbastun från 1820 används fortfarande och har blivit vida känd. Några gånger per år sprider sig den angenäma doften av rökt fläsk över bygden.